

WYROK
z dnia 9 maja 2012 r.
Sygn. akt SK 24/11*

W imieniu Rzeczypospolitej Polskiej

Trybunał Konstytucyjny w składzie:

Marek Kotlinowski – przewodniczący
Małgorzata Pyziak-Szafnicka – sprawozdawca
Andrzej Wróbel,

po rozpoznaniu w trybie art. 59 ust. 2 ustawy z dnia 1 sierpnia 1997 r. o Trybunale Konstytucyjnym (Dz. U. Nr 102, poz. 643, z 2000 r. Nr 48, poz. 552 i Nr 53, poz. 638, z 2001 r. Nr 98, poz. 1070, z 2005 r. Nr 169, poz. 1417, z 2009 r. Nr 56, poz. 459 i Nr 178, poz. 1375, z 2010 r. Nr 182, poz. 1228 i Nr 197, poz. 1307 oraz z 2011 r. Nr 112, poz. 654), na posiedzeniu niejawnym w dniu 27 marca 2012 r., skargi konstytucyjnej Zbigniewa Gąszczyka-Ożarowskiego o zbadanie zgodności:

§ 4 ust. 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 grudnia 1975 r. w sprawie kosztów przeprowadzenia dowodu z opinii biegłych w postępowaniu sądowym (Dz. U. Nr 46, poz. 254, ze zm.) w związku z regulacjami zawartymi w punkcie 11 załącznika nr 1 do powyższego rozporządzenia w zakresie, w jakim przewidują ustanowienie górnej granicy wynagrodzenia dla biegłego z zakresu medycyny wydającego opinię wyłącznie na podstawie akt sprawy, z art. 2, art. 32 ust. 1 i 2 oraz art. 64 ust. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej,

o r z e k a:

§ 4 ust. 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 grudnia 1975 r. w sprawie kosztów przeprowadzenia dowodu z opinii biegłych w postępowaniu sądowym (Dz. U. Nr 46, poz. 254, z 1982 r. Nr 43, poz. 283, z 1986 r. Nr 30, poz. 154, z 1988 r. Nr 42, poz. 335, z 1989 r. Nr 66, poz. 405, z 1990 r. Nr 62, poz. 364, z 1991 r. Nr 81, poz. 357, z 1992 r. Nr 38, poz. 165, z 1994 r. Nr 31, poz. 115, z 2000 r. Nr 65, poz. 776 oraz z 2001 r. Nr 16, poz. 181 i Nr 54, poz. 566) w związku z regulacją zawartą w załączniku nr 1 lp. 11 do tego rozporządzenia w zakresie, w jakim ustanawia górną granicę wynagrodzenia dla biegłego z zakresu medycyny za wydanie opinii wyłącznie na podstawie akt sprawy, jest niezgodny z art. 64 ust. 2 w związku z art. 32 oraz art. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.

UZASADNIENIE

I

1. Skarga konstytucyjna w niniejszej sprawie wniesiona została na tle następującego stanu faktycznego i prawnego:

* Sentencja została ogłoszona dnia 23 maja 2012 r. w Dz. U. z 2012 r. poz. 569.

Pismem z 5 lipca 2011 r. Zbigniew Gąszczyk-Ożarówski (dalej: skarżący) wniósł skargę konstytucyjną na regulację zawartą w § 4 ust. 1 w związku z pkt 11 załącznika nr 1 do rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 18 grudnia 1975 r. w sprawie kosztów przeprowadzenia dowodu z opinii biegłych w postępowaniu sądowym (Dz. U. Nr 46, poz. 254, ze zm.; dalej: rozporządzenie). Zarzucił mu niezgodność z art. 2, art. 32 ust. 1 i 2 oraz art. 64 ust. 2 Konstytucji w zakresie, w jakim „przewidują ustanowienie górnej granicy wynagrodzenia dla biegłego z zakresu medycyny wydającego opinię wyłącznie na podstawie akt sprawy”.

Skarżący, z zawodu lekarz, powołany został jako tzw. biegły *ad hoc* do wydania opinii z zakresu medycyny w postępowaniu przygotowawczym prowadzonym przez Prokuraturę Rejonową Bielsko-Biała Południe w Bielsku-Białej. Po wykonaniu zleconego zadania skarżący przedstawił rachunek, kartę pracy i zestawienie kosztów, określając należne mu wynagrodzenie na kwotę 520,60 zł. Postanowieniem o przyznaniu wynagrodzenia z 21 września 2010 r., sygn. akt 2 Ds 1/10/Sp, prokurator obniżył żądane przez skarżącego wynagrodzenie do łącznej kwoty 393,26 zł, stosując się m.in. do treści § 4 ust. 1 rozporządzenia który odsyła do załącznika nr 1, stanowiącego integralną część tego aktu. Obliczył wynagrodzenie skarżącego według najwyższej dopuszczalnej stawki, tj. jako 20,4% kwoty bazowej, w 2010 r. wynoszącej 1873,84 zł, co dało kwotę 382,26 zł, do której doliczono 11 zł jako koszt druku 11 stron opinii. Sąd Rejonowy w Bielsku-Białej, po rozpoznaniu zażalenia skarżącego, utrzymał postanowienie prokuratora w mocy, uznając, że powołane przepisy rozporządzenia uniemożliwiły przyznanie skarżącemu wyliczonego przezeń wynagrodzenia, chociaż „biorąc pod uwagę realia ekonomiczne, kwota 520 zł, o którą biegły ubiegał się za sporządzenie przedmiotowej opinii (...) nie jest wygórowana, uwzględniając zwłaszcza nakład sił, czasu i środków oraz niezbędną fachową wiedzę” (uzasadnienie postanowienia sądu z 24 stycznia 2011 r., sygn. akt III Kp 735/10). W uzasadnieniu sąd wskazał również na wątpliwości konstytucyjne co do konstrukcji przepisów, na podstawie których przyznano skarżącemu wynagrodzenie, jednak nie zdecydował się skorzystać z uprawnienia wynikającego z art. 193 Konstytucji. Postanowienie sądu, działającego jako organ drugiej instancji wykonujący czynności w postępowaniu przygotowawczym, było orzeczeniem ostatecznym w rozumieniu art. 79 ust. 1 Konstytucji.

Zdaniem skarżącego, wspólną cechą istotną podmiotów, którą należy wziąć pod uwagę w niniejszej sprawie jest posiadanie informacji specjalnych, wyróżniające biegłych spośród innych uczestników postępowania, oraz wykonywanie opinii na podstawie akt sprawy. Są oni traktowani jednakowo (status oraz zakres obowiązków) przez organy procesowe, poza przepisami kwestionowanymi w niniejszej skardze. Przepisy te – bez racjonalnego uzasadnienia – dokonują zróżnicowania biegłych z zakresu medycyny, ponieważ biegli innych niż medycyna specjalności są uprawnieni każdorazowo do otrzymania wynagrodzenia w kwocie adekwatnej do rzeczywiście poświęconego sprawie czasu. Zróżnicowanie takie, jako pozbawione racjonalnego uzasadnienia i kryterium odmiennego traktowania, jest arbitralne, a tym samym narusza zasady równości i niedyskryminacji (art. 32 ust. 1 i 2 Konstytucji). Arbitralność traktowania biegłych, wykonujących czynności takie jak skarżący, w stosunku do pozostałych biegłych prowadzi jednocześnie do naruszenia zasady sprawiedliwości społecznej i naruszenia art. 2 Konstytucji. Skarżący podniósł również, że jako biegły – zgodnie z art. 197 § 3 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 89, poz. 555, ze zm.; dalej: k.p.k.) w związku z art. 177 § 1 k.p.k. – nie mógł odmówić sporządzenia opinii. Uregulowania te mają zastosowanie, na mocy art. 195 k.p.k., również do biegłych *ad hoc*, takich jak skarżący. W jego opinii oznacza to również, że biegły jest w sytuacji odbiegającej od warunków wolnorynkowych, co skarżący jest w stanie zaakceptować. Natomiast nie akceptuje tego, że wypłacane mu wynagrodzenie jest dodatkowo obniżone ze względu na sposób wykonania opinii (z akt) oraz jego specjalizację

(medycyna), co uznaje za naruszenie równej ochrony praw majątkowych (art. 64 ust. 2 Konstytucji).

2. Rzecznik Praw Obywatelskich (dalej: Rzecznik) pismem z 15 listopada 2011 r. zgłosił udział w postępowaniu w sprawie skargi konstytucyjnej Zbigniewa Gąszczyka-Ożarowskiego i wniósł o stwierdzenie, że przepisy § 4 ust. 1 rozporządzenia w związku z punktem 11 załącznika nr 1 do powyższego rozporządzenia – w zakresie, w jakim przewidują ustanowienie górnej granicy wynagrodzenia dla biegłego z zakresu medycyny wydającego opinię wyłącznie na podstawie akt sprawy – są niezgodne z art. 64 ust. 2 w związku z art. 2 i art. 32 ust. 1 Konstytucji.

Rzecznik zrekapitulował stanowisko skarżącego oraz przedstawił analizę przepisów kwestionowanego rozporządzenia, badając również status biegłego w przepisach k.p.k. oraz orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego związane z pozycją procesową biegłego i wskazanymi w skardze konstytucyjnej wzorcami kontroli. W efekcie prowadzonej analizy Rzecznik podzielił stanowisko skarżącego zarówno co do sposobu ustalenia wspólnej cechy relewantnej (przynależność do grupy biegłych), jak i ocenę kwestionowanych przepisów. Podkreślił, że § 4 ust. 1 rozporządzenia w związku z jego załącznikiem nr 1 pkt 11 stanowi wyjątek od ogólnej zasady ustalania wynagrodzenia biegłego za wykonaną pracę. Przepisy rozporządzenia – poza tym wyjątkiem – nie ustanawiają górnej (maksymalnej) granicy wynagrodzenia biegłego z tytułu liczby przepracowanych godzin, przewidując jedynie ograniczenie w zakresie sposobu wyliczenia wysokości stawki godzinowej (por. § 2 ust. 2 rozporządzenia). Tak więc w odniesieniu do biegłych z zakresu medycyny, którzy opracowali opinię wyłącznie na podstawie akt sprawy, prawodawca przewidział górne granice wysokości wynagrodzenia. Powyższe oznacza, że biegłemu z zakresu medycyny sądowej, który wydał opinię wyłącznie na podstawie akt, należy się wynagrodzenie w wysokości nieprzekraczającej stałej kwoty 20,4% podstawy naliczania, natomiast biegłemu z każdej innej dziedziny, który również wydał opinię tylko na podstawie akt, należy się wynagrodzenie za każdą godzinę pracy.

3. Pismem z 5 grudnia 2011 r. stanowisko w sprawie zajął Minister Sprawiedliwości. Wniósł o uznanie, że kwestionowane przepisy są niezgodne z art. 2, art. 32 ust. 1 i art. 64 ust. 2 Konstytucji.

Omawiając stan faktyczny i prawny skargi konstytucyjnej Minister Sprawiedliwości przyznał, że zawarte w rozporządzeniu zróżnicowanie nie stanowiłoby podstawy do stwierdzenia niekonstytucyjności kwestionowanych przepisów, gdyby zostało uzasadnione specyfiką czynności wykonywanych przez biegłych poszczególnych specjalności. Jednakże w świetle konstytucyjnej zasady równości brak jest takich uchwytnych istotnych cech warunkujących różne traktowanie pod względem wynagrodzenia za wykonaną pracę biegłych z zakresu medycyny, wydających opinie wyłącznie na podstawie akt sprawy, na tle biegłych innych specjalności wydających takie opinie. Oznacza to naruszenie art. 32 ust. 1 Konstytucji. Ponieważ zróżnicowanie zasad ustalania wynagrodzenia nie ma oparcia w zasadzie sprawiedliwości społecznej, Minister Sprawiedliwości uznał, że doszło także do naruszenia art. 2 Konstytucji, jak również art. 64 ust. 2 Konstytucji.

4. Prokurator Generalny w piśmie z 23 stycznia 2012 r. przedstawił stanowisko, że kwestionowany § 4 ust. 1 rozporządzenia w związku z punktem 11 załącznika nr 1 do tego rozporządzenia w zakresie, w jakim ustanawia górną granicę wynagrodzenia dla biegłego z zakresu medycyny za wydanie opinii wyłącznie na podstawie akt sprawy, jest niezgodny z art. 64 ust. 2 w związku z art. 32 ust. 1 i 2 oraz art. 2 Konstytucji.

Prokurator szeroko omówił stan faktyczny skargi, zarzuty przedstawione przez skarżącego, stanowiska Rzecznika i Ministra Sprawiedliwości oraz dokonał analizy statusu procesowego biegłych, a także orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego w zakresie wskazanych wzorców kontroli.

Prokurator Generalny stwierdził, że specjalizacja biegłych jako kryterium różnicowania ich wynagrodzenia nie uzasadnia – w świetle Konstytucji – odstępstwa od zasady równości. Biegli są bowiem grupą podmiotów podobnych, która traktowana jest przez ustawodawcę w przepisach proceduralnych jednakowo, zarówno pod względem ich obowiązków, jak i praw. Specjalizacja, a także wiedza specjalna, należą do cech charakteryzujących tę grupę podmiotów i wyodrębniających ją z grona innych podmiotów, nieposiadających tych cech. Funkcja opinii biegłego, bez względu na jego specjalizację, jest jednakowa we wszystkich rodzajach postępowań sądowych i w jednakowym stopniu, niezależnym od rodzaju posiadanej specjalizacji, biegły jest pomocnikiem powołującego go organu w wypadkach wymagających wiadomości specjalnych. W razie ponadprzeciętnego stopnia zawłości opiniowanej sprawy i odpowiednio większego w związku z tym zaangażowania czasowego biegłego, czynnikiem wpływającym na wysokość jego wynagrodzenia powinien być więc czas poświęcony na wykonaną pracę, nie zaś specjalizacja biegłego.

Dlatego na poparcie zasługują argumenty uczestników postępowania, które podważają konstytucyjność regulacji, w myśl której biegli z zakresu medycyny zostali pozbawieni możliwości uzyskania takiego wynagrodzenia za opinię, wydaną wyłącznie na podstawie akt sprawy, jakie normodawca dopuszcza w stosunku do biegłych innych specjalności, także wydających opinie wyłącznie na podstawie akt sprawy. Prawodawca zróżnicował prawo do wynagrodzenia podmiotów podobnych, bez wskazania dającego się konstytucyjnie uzasadnić kryterium, i doprowadził do dyskryminacji biegłych z zakresu medycyny. W tej sytuacji Prokurator Generalny uznał, że zaskarżona regulacja jest niezgodna z art. 64 ust. 2 w związku z art. 32 ust. 1 i 2 Konstytucji.

II

Art. 59 ust. 2 zdanie pierwsze ustawy z dnia 1 sierpnia 1997 r. o Trybunale Konstytucyjnym (Dz. U. Nr 102, poz. 643, ze zm.) stanowi, że „Trybunał może rozpoznać na posiedzeniu niejawnym skargę konstytucyjną, jeżeli z przedstawionych na piśmie stanowisk uczestników postępowania bezspornie wynika, że akt normatywny, na podstawie którego sąd lub organ administracji publicznej orzekł ostatecznie o konstytucyjnych wolnościach lub prawach albo obowiązkach skarżącego, jest niezgodny z Konstytucją”.

Z przedstawionych na piśmie stanowisk Ministra Sprawiedliwości i Prokuratora Generalnego oraz Rzecznika Praw Obywatelskich wynika, że podzielili oni stanowisko skarżącego co do niezgodności § 4 ust. 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 grudnia 1975 r. w sprawie kosztów przeprowadzenia dowodu z opinii biegłych w postępowaniu sądowym (Dz. U. Nr 46, poz. 254, ze zm.) w związku z regulacjami zawartymi załączniku nr 1 lp. 11 do powyższego rozporządzenia w zakresie, w jakim przewidują ustanowienie górnej granicy wynagrodzenia dla biegłego z zakresu medycyny wydającego opinie wyłącznie na podstawie akt sprawy, z art. 2, art. 32 oraz art. 64 ust. 2 Konstytucji.

W związku z powyższym, oceniając, że sprawa dojrzała do wyjaśnienia, przeprowadzenie rozprawy Trybunał Konstytucyjny uznał za zbędne.

III

Trybunał Konstytucyjny zważył, co następuje:

1. Przedmiot orzekania i jego kontekst normatywny.

1.1. Przedmiotem kontroli konstytucyjności w niniejszej sprawie jest norma konstruowana na podstawie § 4 ust. 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 grudnia 1975 r. w sprawie kosztów przeprowadzenia dowodu z opinii biegłych w postępowaniu sądowym (Dz. U. Nr 46, poz. 254, ze zm.; dalej: rozporządzenie) wraz z regulacją zawartą w załączniku nr 1 lp. 11 – w zakresie, w jakim przewiduje ustanowienie górnej granicy wynagrodzenia dla biegłego z zakresu medycyny wydającego opinię wyłącznie na podstawie akt sprawy.

Kwestionowane rozporządzenie reguluje zasady ustalania wynagrodzenia biegłych sądowych na dwa sposoby: ogólny (godzinowy) oraz szczególny (kwotowy) – dla biegłych z zakresu geodezji i kartografii oraz medycyny. Każdy z nich, przy wyliczeniu stawki wynagrodzenia biegłego za pracę, opiera się na kwocie bazowej, o której mowa w art. 5 pkt 1 lit. a ustawy z dnia 23 grudnia 1999 r. o kształtowaniu wynagrodzeń w państwowej sferze budżetowej oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz. U. z 2011 r. Nr 79, poz. 431, ze zm.). Wysokość kwoty bazowej, ustaloną według odrębnych zasad, określa ustawa budżetowa.

1.2. Podstawowym sposobem obliczania wynagrodzenia biegłego jest system oparty na stawkach godzinowych (§ 6 rozporządzenia). Stawkę podstawową wynagrodzenia za godzinę pracy reguluje § 2 ust. 2 rozporządzenia, który stanowi, że: „Jeżeli przepisy poniższe nie stanowią inaczej, wynagrodzenie biegłych za wykonaną pracę wynosi za godzinę pracy od 1,2% do 1,7% podstawy obliczania.”

Mnożnik procentowy, wskazany w § 2 ust. 2 rozporządzenia, może być powiększony w zależności od:

– stopnia złożoności opiniowanego zagadnienia. Jak stanowi § 2 ust. 3 rozporządzenia, „W razie złożonego charakteru problemu będącego przedmiotem opinii, wynagrodzenie określone w ust. 2 może być na wniosek zainteresowanego podwyższone w granicach do 50% stawki, jeżeli biegły ma dyplom ukończenia studiów wyższych lub dyplom mistrzowski oraz pełni funkcję biegłego sądowego nie krócej niż jedną kadencję lub rzeczoznawcy przez okres co najmniej pięciu lat.”;

– posiadanego przez biegłego stopnia bądź tytułu naukowego. Zgodnie z § 3 rozporządzenia „Dla biegłych posiadających tytuł naukowy lub stopień naukowy wynagrodzenie za godzinę pracy wynosi: 1) profesor 3,7%; 2) doktor habilitowany 2,9%; 3) doktor 2,4% podstawy określonej w § 2 ust. 1.”

Wynagrodzenie biegłego w systemie podstawowym jest iloczynem przepracowanych godzin i stawki godzinowej (podanych w rachunku i karcie pracy); podlega to weryfikacji organu zlecającego, z uwzględnieniem czasu koniecznej obecności biegłego w sądzie lub w innym miejscu, w którym czynność się odbywa (zob. § 6 i § 12 rozporządzenia).

1.3. Odrębnie uregulowany jest sposób wyliczania wynagrodzeń biegłych z zakresu geodezji i kartografii (co jest poza przedmiotem kontroli konstytucyjności) oraz medycyny (przypadek skarżącego). Zgodnie z § 4 ust. 1 rozporządzenia:

„Wynagrodzenie biegłych z zakresu medycyny za wykonaną pracę określa się według taryfy stanowiącej załącznik nr 1 do rozporządzenia, a wynagrodzenia biegłych z zakresu geodezji i kartografii – według taryfy stanowiącej załącznik nr 3 do rozporządzenia.”

Kwestionowany przepis zapowiada więc unormowanie szczególne w stosunku do podstawowego sposobu wyliczania wynagrodzenia biegłych, określonego w § 2 i § 3 rozporządzenia. Odpowiednią regulację zawiera wskazany w § 4 ust. 1 rozporządzenia załącznik nr 1, będący drugim z elementów przedmiotu zaskarżenia, w istocie decydującym o

sposobie wynagradzania biegłych z zakresu medycyny. Załącznik wprowadza taryfikację, nakazującą kształtowanie wynagrodzenia biegłego z zakresu medycyny jako określony procent kwoty bazowej ustalonej w ustawie budżetowej na dany rok. Procent został określony widełkowo, co oznacza, że wynagrodzenie biegłych z zakresu medycyny, bez względu na poświęcony czas przygotowania opinii, ma ustaloną nieprzekraczalną dolną i górną granicę. W przypadku skarżącego zastosowanie znalazła lp. 11 tej taryfy, określająca wynagrodzenie biegłego za wydanie opinii wyłącznie na podstawie akt sprawy. Przewidziane wynagrodzenie zamyka się w przedziale od 4,8% do 20,4% kwoty bazowej dla jednego biegłego.

1.4. Taki sposób obliczania wynagrodzenia biegłego z zakresu medycyny w zasadzie wyłącza możliwość uzyskania przez biegłego wynagrodzenia, którego wysokość byłaby iloczynem liczby godzin rzeczywiście poświęconych na wykonanie zlecenia oraz stawki godzinowej określonej w § 2 ust. 2 rozporządzenia. Przyjęcie stawki godzinowej, stosownie do § 4 ust. 3 rozporządzenia, jest bowiem możliwe tylko wówczas, gdy czynności biegłego nie da się zakwalifikować do wymienionych w załączniku nr 1, która to sytuacja – ze względu na szczegółowość załącznika – w praktyce wystąpić może raczej rzadko. Ustawodawca odstąpił od powiązania wynagrodzenia biegłego z zakresu medycyny z czasem pracy poświęconym na przygotowanie opinii, mimo że podstawowym elementem tzw. karty pracy biegłego (§ 12 rozporządzenia) jest liczba godzin przeznaczonych przez biegłego na czynności przygotowawcze oraz na samo opracowanie zleconej opinii. Jeśli chodzi o biegłych z zakresu medycyny, liczba godzin może zadecydować wyłącznie o ewentualnym przyjęciu, na potrzeby rozliczenia, stawek procentowych w ich górnych granicach, ale bez możliwości wykroczenia poza te granice. Oderwanie wynagrodzenia biegłego z zakresu medycyny od czasu pracy oznacza też, że praktycznie wyłączone jest stosowanie w odniesieniu do niego § 2 ust. 3 rozporządzenia, przewidującego podwyższenie wynagrodzenia o 50% stawki; możliwość ta jest bowiem związana wyłącznie z wynagrodzeniem obliczanym według stawki godzinowej.

1.5. Analiza zaskarżonej normy i jej otoczenia prawnego wykazuje, że mechanizm ustalania wynagrodzenia biegłych z zakresu medycyny jest oczywiście odmienny od przyjętego dla specjalistów z innych dziedzin. Ponieważ w obu wypadkach wynagradzania biegłych prawodawca przyjął widełkowe określenie mnożników, nie jest możliwe ustalenie *in abstracto*, że któryś ze sposobów jest korzystniejszy dla zainteresowanych, w szczególności nie można twierdzić, że mechanizm stosowany w stosunku do biegłych z zakresu medycyny prowadzi w sposób generalny, we wszystkich wypadkach, do ich pokrzywdzenia. Przypadek skarżącego dowodzi jednak jednoznacznie, że mechanizm ten może zadecydować o wyliczeniu i przyznaniu biegłemu z zakresu medycyny wynagrodzenia niższego, niż wynikałoby ze stawek godzinowych. Takie działanie kwestionowanych przepisów potwierdził zarówno sąd rejonowy rozstrzygający o wysokości przyznanego biegłemu wynagrodzenia, jak i Minister Sprawiedliwości w stanowisku przygotowanym do niniejszej sprawy.

1.6. W ocenie Trybunału, na tle analizowanych przepisów rozporządzenia można sformułować tezę ogólną, że wraz ze wzrostem liczby godzin, poświęconych przez biegłego-lekacza na przygotowanie opinii, dysproporcja między wynagrodzeniem wyliczonym godzinowo a procentowym rośnie na niekorzyść tego ostatniego. Kwestionowane przez skarżącego określenie górnej granicy wynagrodzenia powoduje, że przygotowanie przez lekarza opinii wymagającej dużego nakładu pracy i czasu może pozostać bez odpowiadającego mu wynagrodzenia, a w każdym razie – wiązać się z wynagrodzeniem niższym niż to, które za porównywalną pracę uzyskuje biegły innej specjalności.

1.7. Powyższa konstatacja nie jest jednak równoznaczna ze stwierdzeniem niezgodności z Konstytucją ocenianej regulacji. Zróżnicowanie wynagrodzenia biegłych może bowiem okazać się uzasadnione w świetle standardów konstytucyjnych. Odniesienie się przez Trybunał do opisanych wyżej regulacji, określających różne sposoby wynagradzania biegłych sądowych, przez pryzmat wskazanych wzorców kontroli konstytucyjności nie może być dokonane bez bliższego przedstawienia pozycji procesowej biegłych w ogólności oraz umiejscowienia w tej grupie biegłych z zakresu medycyny.

2. Pozycja procesowa oraz zasady wynagradzania biegłego.

2.1. Status i uprawnienia biegłych były już przedmiotem rozważań Trybunału Konstytucyjnego, w wyroku z 14 marca 2005 r., sygn. K 35/04 (OTK ZU nr 3/A/2005, poz. 23) oraz w wyroku z 12 czerwca 2008 r., sygn. K 50/05 (OTK ZU nr 5/A/2008, poz. 79 – przede wszystkim w zakresie opodatkowania przysługującego im wynagrodzenia).

W wyroku o sygn. K 35/04, orzekając o niekonstytucyjności art. 465 § 2 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 89, poz. 555, ze zm.; dalej: k.p.k.), w zakresie, w jakim pomijał sądową kontrolę postanowienia prokuratora o wynagrodzeniu biegłego, Trybunał dokonał analizy zadań biegłego. Stwierdził, że: „Biegły to osoba mająca wiadomości specjalne, wezwana przez organ procesowy do zbadania i wyjaśnienia w swej opinii istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy okoliczności, których poznanie wymaga wiadomości specjalnych z zakresu nauki, sztuki, techniki lub rzemiosła (...) Zadaniem biegłych jest podzielenie się swoją wiedzą specjalistyczną i ułatwienie w ten sposób sądowi dokonania oceny dowodów i poczynienia ustaleń faktycznych (...). Biegły sądowy pełni funkcję pomocniczego organu wymiaru sprawiedliwości w przypadkach wymagających wiadomości specjalnych (...)”.

W tym samym wyroku Trybunał określił pozycję procesową biegłego, jego rolę w postępowaniu oraz prawa i obowiązki. Przypomniał, że: „Pełnienie funkcji biegłego jest obowiązkiem prawnym, a nie tylko obywatelskim (...). W przepisach prawnych w zakresie postępowania karnego wyraźnie podkreśla się obowiązek pełnienia czynności biegłego przez każdą osobę, o której wiadomo, że ma odpowiednią wiedzę w danej dziedzinie (art. 195 k.p.k.). Bezpodstawne uchylanie się od wykonania czynności biegłego zagrożone jest karą pieniężną (...), a jeżeli ma to charakter uporczywy – także aresztem na czas nieprzekraczający 30 dni (...) Osoba powołana w charakterze biegłego może wnosić o zwolnienie od tego obowiązku, wskazując przyczyny, które uniemożliwiają jej wykonanie czynności biegłego. (...) Pozycję procesową biegłego wyznacza przy tym szereg szczegółowo unormowanych przez ustawę procesową uprawnień i obowiązków, m.in.: prawo obecności przy czynnościach dowodowych, otrzymania materiałów dowodowych, przeglądania akt sprawy, inicjatywy w poszukiwaniu dowodów, swoboda doboru metod i środków badawczych, prawo wzmożonej ochrony prawnej, składania zażaleń, obowiązek stawiennictwa, złożenia przyrzeczenia, bezstronności, zachowania tajemnicy, osobistego i sumiennego prowadzenia badań oraz kluczowy obowiązek sporządzenia opinii na piśmie lub złożenia ustnej opinii do protokołu w terminie wyznaczonym przez organ procesowy”.

Trybunał w dokonanej w cytowanym wyroku analizie uznał identyczność statusu biegłych powoływanych z listy i *ad hoc*. Podkreślił, że: „Zarówno z punktu widzenia mocy dowodowej opinii (...) jak i będących przedmiotem niniejszej sprawy uregulowań prawa do wynagrodzenia, nie ma różnic pomiędzy stałym biegłym sądowym a biegłym powołanym do opiniowania w konkretnej sprawie. (...). Do pełnienia tej funkcji powołuje się osobę spośród stałych biegłych sądowych, bądź też inną osobę mającą potrzebne wiadomości specjalne (zob. art. 193 i 195 k.p.k. oraz art. 278 k.p.c.)”.

Trybunał zwrócił też uwagę, że jednym z podstawowych uprawnień biegłego jest szeroko rozumiane prawo do wynagrodzenia z tytułu sporządzenia opinii oraz uczestnictwa w postępowaniu przed organem prowadzącym postępowanie, co reguluje w szczególności dekret z dnia 26 października 1950 r. o należnościach świadków, biegłych i stron w postępowaniu sądowym (Dz. U. Nr 49, poz. 445, ze zm.; dalej: dekret) oraz rozporządzenie, będące zakresowo przedmiotem kontroli konstytucyjności w niniejszej sprawie.

2.2. Określenie pozycji prawnej biegłego, dokonane przez Trybunał w wyroku z 14 marca 2005 r., sygn. K 35/04, w ocenie składu orzekającego jest wystarczające dla potrzeb niniejszej sprawy. Zawarta w tym wyroku analiza statusu biegłych i ich roli w postępowaniu przemawia za przyjęciem, że biegli są grupą podmiotów podobnych, która traktowana jest przez ustawodawcę w przepisach proceduralnych jednakowo, zarówno pod względem ich obowiązków, jak i praw – w szczególności prawa do wynagrodzenia. Posiadana przez nich wiedza specjalna, co nie budzi wątpliwości uczestników postępowania, charakteryzuje całą tę grupę podmiotów i wyodrębnia ją z grona innych podmiotów, nieposiadających tej cechy. Funkcja opinii biegłego, bez względu na jego specjalizację i sposób powołania, jest jednakowa we wszystkich rodzajach postępowań sądowych i polega na ułatwieniu dokonania właściwych ustaleń faktycznych w rozpoznawanej sprawie. W jednakowym stopniu, niezależnym od posiadanej specjalizacji, biegły jest pomocnikiem powołującego go organu w sytuacjach wymagających wiadomości specjalnych (zob. też wyrok sygn. o K 50/05). W wypadku obiektywnej (uznanej przez organ zlecający opinię) zawilości opiniowanej sprawy i odpowiednio większego w związku z tym zaangażowania czasowego biegłego, czynnikiem wpływającym na wysokość jego wynagrodzenia powinien być więc czas poświęcony na wykonaną pracę, nie zaś jego specjalizacja.

W świetle dotychczasowego orzecznictwa Trybunału, kwestionowana przez skarżącego dwutorowość zasad ustalania wynagrodzenia nie jest więc uzasadniona ani szczególnym statusem, ani charakterem obowiązków biegłych z zakresu medycyny.

3. Wzorce kontroli konstytucyjności.

3.1. Skarżący sformułował zarzuty naruszenia przez kwestionowaną regulację prawa do równej ochrony praw majątkowych (art. 64 ust. 2 Konstytucji), zasady równego traktowania przez władze publiczne i zakazu dyskryminacji (art. 32 ust. 1 i 2 Konstytucji) oraz zasady sprawiedliwości społecznej (art. 2 Konstytucji). Skarżący wskazał również przesłanki, które uzasadniają jego twierdzenie o niekonstytucyjności kwestionowanych przepisów: grupę osób, w ramach której winno dojść do porównania (grupa osób posiadających specjalne informacje – biegli) oraz kryterium ich różnicowania – wykonywanie czynności z zakresu medycyny, w jego przypadku – na podstawie akt.

3.2. Trybunał Konstytucyjny w cytowanym wcześniej wyroku o sygn. K 35/04 potwierdził, że prawo biegłego do wynagrodzenia stanowi prawo majątkowe, którego źródłem są przepisy o charakterze publicznoprawnym. Ustawodawca ma wprawdzie daleko idącą swobodę w zakresie regulowania praw majątkowych, również co do ich charakteru prawnego, jednak nie uzasadnia to arbitralnego kształtowania treści i granic poszczególnych praw majątkowych, spełniających identyczne funkcje i chroniących podobne interesy. Postanowienie art. 64 ust. 2 Konstytucji trzeba traktować jako jedno ze szczegółowych odniesień ogólnej zasady równości przewidzianej w art. 32 ust. 1 Konstytucji do poszczególnych dziedzin życia społecznego (zob. L. Garlicki, *Uwagi do art. 64 Konstytucji*, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. III, red. L. Garlicki, Warszawa 2003, s. 15-16). Z tego względu art. 64 ust. 2 Konstytucji powinien być interpretowany i

stosowany w bliskim związku z art. 32 Konstytucji, ponieważ zapewnienie równej dla wszystkich ochrony prawnej jest elementem równego traktowania przez władze publiczne (zob. *ibidem*, s. 16). Z zasady równości wynika nakaz jednakowego traktowania podmiotów prawa w obrębie określonej klasy (kategorii).

3.3. Jak zostało to wywiedzione w pkt 2 tej części uzasadnienia, biegli stanowią grupę podmiotów podobnych, posiadających – w zakresie prawa do wynagrodzenia – wspólną cechę istotną w rozumieniu art. 64 ust. 2 Konstytucji, a więc także w rozumieniu art. 32 ust. 1 Konstytucji (zob. wyroki: z 26 maja 2010 r., sygn. P 29/08, OTK ZU nr 4/A/2010, poz. 35, część III pkt 5.2. oraz z 21 grudnia 2005 r., sygn. SK 10/05, OTK ZU nr 11/A/2005, poz. 139, część VI pkt 1. i powołane tam orzecznictwo). Całą tę grupę charakteryzuje wysoki poziom wiedzy z określonej dziedziny. Odstępstwo od równego traktowania sytuacji podobnych nie zawsze jest konstytucyjnie niedopuszczalne. Każdorazowo niezbędna jest ocena przyjętego kryterium różnicowania. Aby odpowiedzieć na pytanie, czy dane kryterium może stanowić podstawę różnicowania podmiotów prawa charakteryzujących się wspólną cechą istotną, należy rozstrzygnąć:

- 1) czy kryterium to pozostaje w racjonalnym związku z celem i treścią danej regulacji;
- 2) czy waga interesu, któremu różnicowanie ma służyć, pozostaje w odpowiedniej proporcji do wagi interesów, które zostaną naruszone w wyniku wprowadzonego różnicowania;
- 3) czy kryterium różnicowania pozostaje w związku z innymi wartościami, zasadami czy normami konstytucyjnymi, uzasadniającymi odmienne traktowanie podmiotów podobnych.

Stosując wskazane kryteria do oceny konstytucyjności zróżnicowania wynagrodzenia biegłych, Trybunał stwierdza przede wszystkim, że nie dostrzega żadnych wartości konstytucyjnych, którym ma służyć oceniana regulacja. Co więcej, w ocenie Trybunału, brak jakichkolwiek racjonalnych argumentów (nie tylko konstytucyjnych), które uzasadniałyby inne, w praktyce często dyskryminujące, traktowanie biegłych z zakresu medycyny. W tej sytuacji całkowicie bezprzedmiotowa jest analiza, czy przyjęte w przepisach zróżnicowanie pozostaje w związku z założonymi przez ustawodawcę wartościami.

Analiza statusu biegłych i ich roli w postępowaniu, w którym występują jako podmioty powołane i zobowiązane do wydania opinii na wezwanie organu procesowego, prowadzi Trybunał Konstytucyjny do uznania, że różnicowanie ich wynagrodzenia w zależności od specjalizacji nie ma konstytucyjnego uzasadnienia. Odstępstwo od zasady równości, w tym również równej ochrony praw majątkowych, jest więc niedopuszczalne. W konsekwencji, § 4 ust. 1 rozporządzenia w związku z regulacją zawartą w załączniku nr 1 lp. 11 jest niezgodny z art. 64 ust. 2 w związku z art. 32 ust. 1 Konstytucji.

3.4. W ocenie Trybunału wadliwość ocenianej regulacji nie ogranicza się do nieuzasadnionego zróżnicowania praw podmiotów podobnych. Ustanowienie w zaskarżonych przepisach rozporządzenia górnej granicy wynagrodzenia biegłych z zakresu medycyny sądowej sprawia ponadto, że w określonych sytuacjach rozwiązanie to ma charakter dyskryminujący, gdyż – przy założeniu tej samej liczby godzin poświęconych na opracowanie opinii – wynagrodzenie biegłego z zakresu medycyny okaże się niższe niż biegłego z innej dziedziny. Oznacza to naruszenie art. 32 ust. 2 Konstytucji.

3.5. Trybunał w wyroku z 1 marca 2011 r., sygn. P 21/09 (OTK ZU nr 2/A/2011, poz. 7, część III pkt 4.2.1.1.) dokonał interpretacji pojęcia sprawiedliwości społecznej w połączeniu z pojęciem równości. Przyjął w nim, że:

„a) jeżeli w podziale dóbr i związanym z tym podziale ludzi występują nieusprawiedliwione różnice, to wówczas różnice te traktuje jako nierówność (por. wyrok TK z 22 sierpnia 1990 r., sygn. K 7/90, OTK w 1990 r., poz. 5, pkt VI);

b) sprawiedliwość jest przeciwieństwem arbitralności, wymaga, aby zróżnicowanie sytuacji prawnej osób pozostawało w odpowiedniej relacji do różnic w ich sytuacji (por. wyrok TK z 22 sierpnia 1990 r., sygn. K 7/90, pkt VI);

c) dopuszczalne jest zróżnicowanie sytuacji prawnej osób pod warunkiem, że jest ono sprawiedliwe, a zakazane jest ustanawianie zróżnicowań, które byłyby nieusprawiedliwione (por. wyrok TK z 4 lutego 1997 r., sygn. P 4/96, OTK ZU nr 1/997, poz. 3, pkt III 5.)”.

Trybunał Konstytucyjny w obecnym składzie podziela przywołane stanowisko, zgodnie z którym naruszenie zasady równości, przy spełnieniu pewnych przesłanek, może jednocześnie oznaczać naruszenie zasady sprawiedliwości społecznej (art. 2 Konstytucji). Odnosząc wskazane przesłanki do ocenianego stanu prawnego, Trybunał stwierdza, że – w świetle przeprowadzonej analizy – sposób ustalania wynagrodzenia biegłych z zakresu medycyny może prowadzić, tak jak w przypadku skarżącego, do niesprawiedliwych rozstrzygnięć. Wprowadzenie górnej granicy wynagrodzenia biegłego-lekarza, bez względu na czas poświęcony opracowaniu opinii, jest rozwiązaniem arbitralnym. Naruszenie zasady sprawiedliwości społecznej jest tym bardziej oczywiste, że przyjęty mechanizm wynagradzania paradoksalnie uderza przede wszystkim w tych biegłych, którzy przygotowaniu opinii musieli poświęcić wiele godzin pracy (pkt 1.6 uzasadnienia).

4. Konkluzja.

Trybunał Konstytucyjny zwraca uwagę, że stan prawny, na tle którego została sformułowana skarga konstytucyjna, został ukształtowany w innym, niż aktualny, stanie konstytucyjnym, nieuwzględniającym takich zasad formułowania upoważnień do wydania aktów podustawowych, jakie później ukształtowała Konstytucja z 1997 r. oraz jednolite w tym zakresie orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego.

Wyrok w aktualnie rozpoznawanej sprawie jest kolejnym (po wyroku z 22 marca 2011 r. sygn. SK 13/08, OTK ZU nr 2/A/2011, poz. 12), w którym Trybunał Konstytucyjny podważył konstytucyjność różnicowania (w tamtym wypadku – zwrotu kosztów podróży świadków na wezwanie sądu) w zależności od kryterium, przewidzianego wprost w dekrete.

Trybunał stwierdza, że wąski zakres rozstrzygnięcia w niniejszej sprawie wynika z zainicjowania kontroli konstytucyjności przez skargę konstytucyjną i związania Trybunału zakresem zaskarżenia (art. 66 ustawy z dnia 1 sierpnia 1997 r. o Trybunale Konstytucyjnym Dz. U. Nr 102, poz. 643, ze zm.). Wydany wyrok dotyczy jedynie wynagrodzenia biegłych z zakresu medycyny, wydających opinię na podstawie akt. Jest możliwe, czego Trybunał nie weryfikuje, że również inne czynności wykonywane przez biegłych tej specjalności winny być wynagradzane na podstawie systemu ogólnego, jakim jest system godzinowy. Prawodawca powinien więc przeprowadzić kompleksową analizę przepisów regulujących wynagrodzenie biegłych i podmiotów podobnych pod kątem dostosowania stanu prawnego do wymogów, jakie wprowadziła obowiązująca Konstytucja, z uwzględnieniem niniejszego wyroku.

W związku z powyższym Trybunał Konstytucyjny orzekł jak w sentencji.